STAROSLOVANSKO OBDOBJE

OSNOVE ARHEOLOŠKE INFORMACIJSKE ANALIZE

SPLOŠNO O PROCESIH V ARHEOLOGIJI

1.1. Artefakti v procesih

Artefakt je lahko nosilec informacij o več procesih, skozi katere gre v času svojega obstoja.

- **Proizvodni procesi**. V njih artefakt nastane. Njegova vloga je pri tem pasivna. Če pa je artefakt orodje za izdelavo nadaljnjih artefaktov, je njegova vloga pri tem aktivna. Vendar v tem primeru vsebuje informacije o najmanj dveh različnih proizvodnih procesih. Če je bil predmet drugotno predelan v novo orodje, nosi informacije še o večjem številu različnih proizvodnih procesov.
- **Distribucijski procesi**. Gre za gibanje snovi in znanja, kolikor je bilo potrebno za nastanek artefakta in njegovo prispetje na kraj najdbe. V podrobnostih je distribucijskih procesov seveda veliko. Obstajajo številna razmerja med krajem izdelave in krajem uporabe, med izdelovalcem in uporabnikom, med izvorom znanja (surovin) in uporabo znanja (surovin): proizvajalec je hkrati tudi uporabnik, proizvajalec ni uporabnik, kraj proizvodnje je kraj uporabe, kraj uporabe ni kraj proizvodnje, kraj proizvodnje je kraj uporabe, vendar je bilo prinešeno znanje....
- **Procesi uporabe**. Delno so istovetni s proizvodnimi procesi, če je bil artefakt uporabljen v proizvodne namene. Delno so istovetni tudi s procesi propadanja zaradi obrabe artefakta. Glede na to lahko govorimo tudi o aktivnem vidiku uporabe - kaj z artefaktom naredimo ter o pasivnem vidiku uporabe - kaj se z artefaktom zgodi zaradi uporabe. Ločimo tudi prvotno uporabo od drugotne. Prva je skladna namenu, zaradi katerega je bil artefakt narejen, druga je skladna z dejansko uporabo, ki je drugačna od prvotne. Prehod iz prvotne uporabe v drugotno pomeni za artefakt spremembo, zaradi katere izgubi del starih informacij in dobi nekaj novih.
- **Procesi propadanja**. Začnejo se že tisti hip, ko predmet nastane, zaradi delovanja naravnih sil in človeka. Delujejo do konca obstoja artefakta.

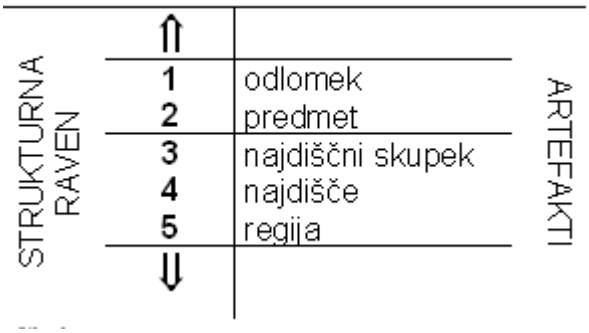

Čeprav artefakti obstajajo na različnih strukturnih ravneh, se bolj ali manj (pre)oblikujejo skozi naštete procese. Naslednja risba kaže nekaj možnih strukturnih ravni artefaktov, kot jih lahko zaznavamo (Sl.1).

Arheologija se ukvarja večinoma s proučevanjem ravni 1 do 5: odlomek, predmet, najdiščni skupek, najdišče, zemljepisno področje. Dolgo časa je močno prevladovalo predvsem

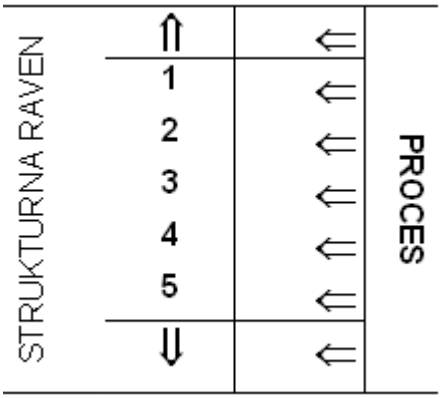

proučevanje ravni predmetov. Artefakti višje ravni so praviloma tudi okolje artefaktom nižjih ravni. V tem primeru oboji sestavljajo nadstrukturo z novimi informacijami, iz katere lahko izvemo nekaj več tudi o artefaktih nižje ravni; lahko o njihovi proizvodnji, če je bil artefakt npr. najden v delavnici - o distribuciji, kjer karte razprostranjenosti kažejo življenjski prostor nekega tipa artefaktov - o uporabi, kjer je važna lega v najdiščnem skupku - o propadanju. Okolje artefaktu pa ni samo artefakt višje ravni, ampak sta to tudi prostor splošno ter čas. Z okoljem artefakt vzpostavlja odnose, zato z njegovo pomočjo lahko sklepamo o okolju in obratno, s pomočjo okolja lahko sklepamo o artefaktu.

Ker je posamezen proces mogel vplivati na različne ravni obstoja artefaktov, lahko vse te hranijo informacije o istem procesu (Sl.2). Zato je za čim boljše poznavanje posameznega procesa in temu ustreznih informacij potrebno hkratno proučevanje vseh ravni artefaktov, na katerih bi proces lahko pustil svoje sledi. Ker višje ravni struktur vsebujejo tudi informacije, ki jih nižje ravni nimajo, nam proučevanje nadstruktur odpira nove spoznavne možnosti. Tako postaja vedno očitneje, da more arheologija s proučevanjem tudi višjih ravni obstoja artefaktov sklepati celo o procesih, o katerih je prej zgolj na ravni predmetov lahko le ugibala. Tako npr. Heiko Steuer ugotavlja, da je za raziskovanja obstoja plemstva pomebnejše proučevanje grobiščnih struktur kot pa pridatkov (Steuer 1982, 361) ter zaključuje, da je pri proučevanju socialnih struktur potrebno hkratno obravnavanje vseh možnih relacij (Steuer 1982, 471). V grobišču lahko opazujemo različne ravni obstoja arheoloških artefaktov, ki segajo navzgor do ravni najdišča kot celote. Dosedanje raziskave so se večinoma osredotočale predvsem na raven predmetov in najdiščnih skupkov - grobnih celot. Prehod arheološkega opazovanja zgolj z ravni predmetov in posameznih grobov na višjo raven najdišča kot celote ali celo pokrajine postaja danes vedno bolj samoumeven. Objavam gradiva sledijo prikazi razvoja najdišč.
Naloga arheologa pri interpretiranju gradiva je navidez lahka; povezati strukture in procese, ki so jih ustvarili, in s tem pridobiti informacije o preteklosti. Vendar glavni interpretacijski problem ostaja; kako povezati strukturo in posamezen proces, ne da bi se ujeli v past sozvočnih struktur ter obratno, kako s pomočjo procesov prepoznati sopomenske strukture. Poleg tega ista informacija lahko glede na različne povezave pripada različnim procesom. Npr. prstan lahko govori o veščini zlatarja in hkrati o tem, kako ga je nosila uporabnica.

1.2. Spoznavni proces

Uspešna raziskava je rezultat dobre raziskovalne strategije ter znanja, izkušenj, iznajdljivosti in domišljije raziskovalca. Ker je drugo odvisno od vsakega posameznika posebej, bom v nadaljevanju govoril samo o strategiji.
Za poenostavljeno upodobitev je primerna shema (Sl. 3), ki sta jo neodvisno razvila Gardin in Klejn. Potek spoznavnega procesa (v resnici gre za vrsto medsebojno povezanih in odvisnih procesov) poteka krožno in ima na vsaki ravni več korakov. Na njegovem začetku stoji subjektivna odločitev raziskovalca, ki je odvisna od vseh predhodnih izkušenj, znanja, celo sreče in še česa, kar vse nekateri imenujejo z besedo intuicija (prim.: Klejn 1988, 364). Z njo se odločimo za izbiro gradiva, ki ga je nato potrebno pridobiti. Pridobivanje gradiva je pogosto

izredno zahteven in zamuden posel. Ni malo raziskovalcev, ki te stopnje dela nikoli ne preidejo, a kljub temu utirajo pot drugim. Ko gradivo imamo, sledi kritika, ki obsega opisovanje, preverjanje, urejanje tega gradiva. Najdemo mu časovni in prostorski okvir, skušamo mu izvabiti še druge sporočilnosti. Skratka, gradivo moramo pripraviti do tega, da nam začne govoriti. Njegovo govorico prevedemo v zgodbo, ki ji rečemo interpretacija, razlaga, naša predstavitev podobe preteklosti.

Krožnost postopka je vidna šele v naslednjem koraku, z imenom preverjanje. Svoje interpretacije namreč lahko potrdimo samo tako, da jih ponovno preverimo v gradivu. Kajti interpretacija je hkrati napovedni model. Vendar nam je sedaj mnogo bolj jasno, kakšno gradivo rabimo in tudi pri naslednjih korakih lahko vgrajujemo pridobljene izkušnje. Postopek ponavljamo, dokler obstaja gradivo, ki ga še nismo obdelali in dokler obstajajo možnosti izboljšav. Praktično to pomeni, da je v nekaterih podrobnostih naše delo kmalu končano, v celoti pa je neskončno. Vemo sicer vedno več in vedno bolje, a vsega ne bomo vedeli nikoli.

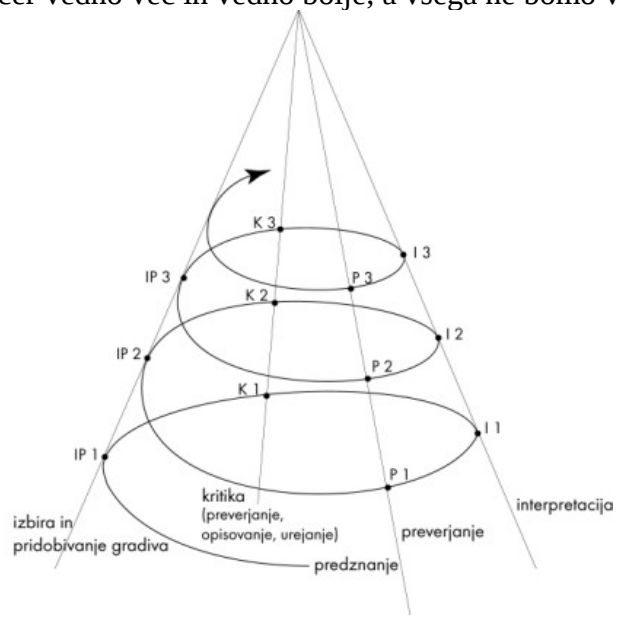

Pri tem preizkušamo pripadnost struktur posameznim procesom. Z dobrim poznavanjem struktur lahko bolje rekonstruiramo procese, z dobrim poznavanjem procesov natančneje določamo pripadajoče strukture. Čakanje na neko boljše poznavanje problematike je neplodno. Brez korakanja v ciklih spoznavnega procesa bomo obtičali na mestu. Preprosto se moramo sprijazniti s tem, da je na začetku poti število napačnih interpretacij še zelo veliko. Bistveno je to, da jih znamo kot take razkrinkati.

Viba spoznavnega procesa (predelano po: Gardin 1987, 199).

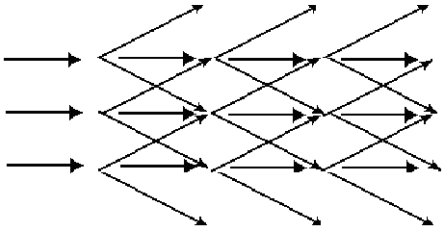

Prepletanje sočasno delujočih spoznavnih procesov

Spoznavni proces mora biti prilagodljiv in učljiv ter delovati hkratno na različnih ravneh. Spoznanja se prepletajo in se tako sprotno oplajajo (Sl. 4).

1.3. Vrednotenje informacij

Informacije o posameznih minulih procesih potujejo do nas skozi številne filtre. Prvega predstavljajo že strukture (v ožjem izboru, ki nas tu zanima, artefakti), ki jih je proces ustvaril. Drugi je sam splet procesov, ki so vplivali na artefakt. Vsak mlajši proces ga je nekoliko spremenil in uničil del informacij o starejših procesih. Z eno besedo to imenujemo ohranjenost. Naslednji filter je dejavnost raziskovalca, kako zna iskati informacije, jih prenašati z enega medija na drugega, kako jih sestavlja, kako jih razume. Končni filter je tisti uporabnik, ki črpa informacije o preteklosti iz izdelkov raziskovalca in si ustvari svojo interpretacijo.

Proces -> artefakt -> ohranjenost -> raziskovalec -> uporabnik

Pri vsakem prehodu skozi posamezen informacijski filter se izvirna struktura nekoliko spremeni, zato izgubi del starih informacij, pridobi pa nekaj novih. Strukture, ki pridejo do nas, so zato v primerjavi z začetnim stanjem lahko spremenjene in pomanjkljive. Z odstranjevanjem posledic prehodov skozi informacijske filtre se ukvarja t.i. kritika virov posameznih historičnih ved.

1.3.1. Delo s pomanjkljivimi (defektnimi) strukturami

Upoštevati moramo, da so artefakti, s katerimi delamo, bolj ali manj pomanjkljivi sledovi nekdanjih procesov. Če želimo rekonstruirati nek proces, moramo imeti na voljo čim bolj popolno verigo struktur, ki jih je zapustil. Pri tem si pomagamo z izkušnjo, da skladni procesi zapuščajo skladne strukture. Iz več skladnih struktur lahko rekonstruiramo idealizirano strukturo in z njo ugotovljamo idealizirani proces. Z njim pa lahko rekonstruiramo manjkajoče v ohranjeni strukturi. Na tem postopku temelji metoda primerjav. Pri tej prenašamo tisto, kar vemo o skladnih strukturah, ki smo jih razvrstili v tipe, na tiste njim skladne strukture, ki jih raziskujemo nanovo in naj bi nastale v skladnih procesih. Zanesljivost metode je odvisna od pravilnosti ugotavljanja skladnosti, ta pa od velikosti strukture (mišljeno je število njenih lastnosti in njihovih povezav), ki jo primerjamo.
Res je sicer, da lahko idealizirano strukturo določimo že na podlagi enega artefakta, vendar nas običajno šele ponavljanje očitno skladnih struktur napelje na misel o idealizirani strukturi. Šele ko imamo dovolj idealiziranih struktur, lahko rekonstruiramo idealiziran proces (procese) in vidimo, ali smo povezave med procesi in strukturami sploh pravilno določili. Kar pomeni, da je bil naš trud zaman, če svojega spoznavnega procesa nismo zaključili najmanj s korakom preverjanja. Šele pri tem začenjamo prepoznavati sozvočne strukture in najdemo sopomenske.

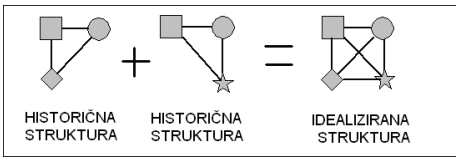

Sledi historičnega procesa v različnih vrstah historičnih struktur.

Z različnimi vrstami historičnih struktur se ukvarjajo različne historične vede. Pričakovanje, da so dejanski historični procesi pustili svoje sledi vedno samo v po eni vrsti historičnih struktur (virov), je neverjetno in v nasprotju z dosedanjimi izkušnjami. To pa pomeni, da se različne historične vede ubadajo tudi z istimi procesi. Iz tega sledi, da isti proces pušča sled v obliki iste strukture, ki se je lahko ohranila v različnih vrstah historičnih virov hkrati (Sl. 5). Običajno ni ohranjena v nobeni vrsti popolnoma, ampak samo delno. Hkrati je ta delnost različna, kar pomeni, da lahko nekje ni, kar drugod je. Če pa je hkrati stopnja skladnosti ostankov strukture po posameznih vrstah virov tako velika, da lahko predpostavimo, da gre za isto strukturo, moremo posamezne kose sestaviti v celoto in s tem rekonstruirati prvotno strukturo. Uporabimo jo lahko kot idealizirano strukturo, s katero mnogo bolje določamo skladne strukture kot pa prej z njenimi posameznimi koščki. Čeprav je mnogo težje ustvariti idealizirano strukturo z različnimi vrstami virov kot pa samo s skladnimi strukturami ene vrste virov, je rezultat vreden truda, saj je mnogo bogatejši, kot bi bil sicer.

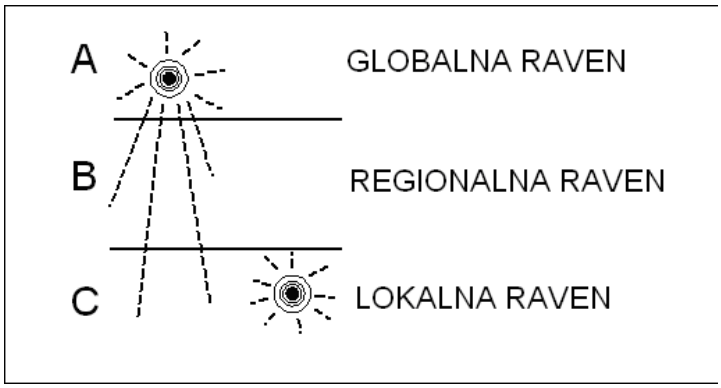

Odsevi globalnega in lokalnega dogodka na različnih ravneh.
Število enot in njihovih odnosov povečuje število lastnosti strukture. Zato imajo nadrejene

strukture vse lastnosti podrejenih struktur in še dodatne. Nadrejena in podrejena struktura sta si tako skladni v vseh lastnostih podrejene strukture. Globalni dogodki se vedno odslikavajo tudi lokalno in tudi lokalni dogodki pustijo sled v svojem okolju (Sl. 6). Dvosmerna povezanost nam omogoča rekonstruiranje morebitnih manjkajočih vmesnih ravni. Če imamo ohranjeno strukturo na ravneh A in C, nimamo pa je na ravni B, jo lahko rekonstruiramo iz razlike med A in C. Zato interpretativne možnosti svojega dela močno zmanjšamo, če se strogo držimo samo ene ravni.
V nadaljevanju se bom posvetil predvsem naslednjim artefaktnim ravnem: predmet, najdiščni skupek, najdišče. Poleg tega se bom omejil samo na prostor enega grobišča in njegove neposredne okolice. Potrebno je poudariti, da ima vsako najdišče kot unikatna struktura svoje posebnosti in zato zahteva svoji strukturi prilagojen unikaten pristop. - Na prvi pogled vidne posebnosti Altenerdinga so njegova velikost, številnost grobov in njihovo kopičenje na istem mestu, ki je povzročilo številne stratigrafske odnose.

INFORMACIJE GROBIŠČNIH STRUKTUR

Grobiščnim strukturam prištevam: posamične predmete, pokojnike, grobove na nižji strukturni ravni, grobne celote z notranjimi povezavami na naslednji nadrejeni strukturni ravni, tej nadrejene skupine grobov z medsebojnimi povezavami, grobišče kot celoto z vsemi notranjimi povezavami na krovni ravni najdišča, grobišče in njegove povezave z okolnim prostorom kot del struktur lokalne ali celo regionalne ravni.
Predmeti, ki so jih vzeli iz uporabe v skupnosti živih, seveda lahko govorijo o nekaterih procesih, ki so v njej potekali. To je področje, ki je marsikje že dobro raziskano. Ta vidik tu ni obravnavan. Ko so predmete položili v grobove, so jim dodali novo povezavo, zaradi katere so postali del grobiščnih struktur. Vprašanje "zakaj?" je zato eden od predmetov moje raziskave.
Grobišče je prostor, na katerega so ves čas njegovega obstoja vplivali različni procesi in v njem puščali svoje strukturne sledove. Če želimo iz njih črpati informacije o preteklosti, moramo vedeti za katere procese gre. Arheologi smo se doslej ukvarjali predvsem s tremi sklopi procesov, ki naj bi oblikovali grobišča: s kronološkimi procesi, s socialnimi procesi, z religijskimi procesi. Socialne procese lahko razdelimo tudi na proces družbenega razslojevanja in na domnevne etnične procese. Arheološke interpretacije so vzpostavile vrsto skrajno poenostavljenih, enopomenskih povezav med nekaterimi artefakti in procesi, ki naj bi jih povzročili. V kronološkem sklopu sodi sem definiranje t.i. kronoloških skupin, horizontov, ki naj bi določali časovni okvir posameznim artefaktom. V sklopu družbenega razslojevanja je to določanje kriterijev za razlikovanje namišljenih družbenih slojev, pri t.i. etničnih vprašanjih povezovanje posameznih artefaktov s povsem določenimi etnosi (pri čemer vsebina tega pojma ostaja nejasna) in zelo podobno pri religijskih procesih razlaganje posamične strukture z določeno veroizpovedjo. Tako se je v delu stroke oblikovala navidezna interpretacijska idila, v kateri je nek "pravi" predmet na "pravem" mestu lahko določil čas, etnično pripadnost in morda celo družbeno mesto pokojnika, ki mu je pripadal.
V celoti pa vendarle obstajajo precej različni pogledi na informacijski potencial pokopov (glej: Lull 2000). Medtem ko eni menijo, da je pokop odraz religioznih verovanj in so zelo skeptični do možnosti , da pri tem obstajajo kriteriji, s katerimi bi bilo mogoče rekonstruirati pripadajočo družbo živih, drugi verjamejo, da pogrebni običaji odsevajo družbeno stvarnost v vsej njeni zapletenosti. Pokop naj bi bil tvarna sinteza najbolj pomembnih značilnosti umrlega kot družbenega bitja. Tako naj bi bilo mogoče določiti njegov status in s tem družbeno organiziranost, v kateri je bil ta status v veljavi. Spet tretji menijo, da so grobiščne strukture prizorišča simboličnega merjenja moči med posamezniki ali skupinami. Četrti podarjajo, da šele

primerjava med strukturami sveta živih in sveta mrtvih lahko pokaže stopnjo zanesljivosti družbenega interpretiranja grobiščnih struktur.
Izjemno obsežno arheološko analizo možnosti interpretacij družbenih struktur na področju Srednje Evrope, predvsem v 1. tisočletju a tudi pred tem, je sestavil Heiko Steuer (1982). Socialno strukturo je zajel v najširšem smislu, ki zajema celoto možnosti razčlenjevanja nekega prebivalstvo: od delitev po spolu, starosti, do političnih skupin, pravnih, religioznih, poklicnih, gospodarskih, religioznih, etničnih... Meni, da so pokopi realna odslikava, vendar ne družbe, ampak njenega predstavnega sveta (Steuer 1982, 73). En grob lahko kaže družbeni položaj, več grobov pa družbeno strukturo, vendar samo če je izpolnjena vrsta pogojev. Sam jih našteva 14, vendar poudarja, da jih je v resnici še več. Npr.: pokojnik mora v onostranstvu potrebovati enake predmete kot v tostranstvu, vsi pokopi morajo biti v skladu z istimi tostranskimi predstavami, pogrebni običaji morajo ohranjati vse pridatke, pridatki morajo izvirati iz dejanske posesti pokojnega, da imajo pokojni pravico do pridatkov, da soobstajale norme glede pridatkov, ki so bile enake za vse grobišče skozi daljši čas, da je obstajala trdna, neprehodna družbena struktura, socialni videz mora biti enak dejanskemu družbenemu rangu, tujci morajo biti pokopani enako kot domačini....(Steuer 1982, 81 ss). Zelo malo verjetno je, da bi bili kje izpolnjeni vsi pogoji hkrati. Steuer meni, da morda le v 6. st. in zgodnjem 7. st. na celinskem delu ozemlja z grobišči v vrstah. Tam ima tedaj večina grobov pridatke in opazne so določene norme (Steuer 1982, 86). Že uvodoma Steuer poudarja, da je socialna interpretacija arheoloških skupin mogoča le s pritegnitvijo historičnih izročil, etnografskih opažanj in spoznanj sociologije (Steuer 1982, 27), na koncu pa še, da je potrebno hkratno obravnavanje vseh možnih relacij, kar zahteva že računalniško obdelavo (Steuer 1982, 471.
Tiha predpostavka, da več premetov v grobu, več zlata, srebra, eksotičnih uvoženih izdelkov pomeni pokojnika, ki je v življenju pripadal višji družbeni plasti, torej ni tako zelo zanesljiva, kot se morebiti zdi. Kajti statusni simboli so se skozi čas tudi spreminjali. Tako npr. znamenita družbena delitev merovinških pokojnikov zahodne in južne Nemčije na podlagi njihove grobne posesti, ki jo je predlagal Rainer Christlein (1973), danes doživlja kritiko že na osnovni, kronološki ravni. Del njegovih kriterijev je namreč pogojen časovno in ne socialno (prim.: Steuer 1982, 324; Donié 1999, 131 s). Da njegovih skupin ni mogoče pravno interpretirati je dokazal že Steuer (1982, 315 ss). Geografsko razliko med Alamanijo in Bajuvarijo, ki bi bila po njegovih merilih skorajda brez imenitnikov, pa je opazil že sam (Christlein 1973, 172 s).
Heinrich Härke je opozoril, da grobiščne strukture odsevajo ideje, in to na selektiven način, kar dela enopomenske poenostavljene razlage zelo nevarne, celo nemogoče (prim.: Härke 1997, 24). Nadalje je kritika pokazala, da take poenostavljene interpretacije niso sposobne opaziti sozvočnih struktur in določiti sopomenskih. Tako je npr. Ellen-Jane Pader opozorila na staro ugotovitev Petra Bogatyreva iz leta 1937, da ima posamezen del noše lahko različne pomene, ki so odvisne od povezav, v katerih se pojavlja. Zato ima v različnih skupnostih lahko različen pomen (Pader 1982, 20; podobno Brather 2000, 162 ss). Dokazala je, da majhno število pridatkov v grobu ne pomeni nujno nižje družbene vloge lastnika (Pader 1982, 195). Ugotovila je, da obstajajo sopomenske strukture (prim.: Pader 1982, 198). Tudi t.i. kronološke skupine so lahko v resnici sočasne družbene skupine (prim.: Teržan 1992). Prav tako se ne da s predmeti enostavno določati veroizpovedi lastnika (prim.: Schülke 1998; 1999). Čas preprostih, enopomenskih tolmačenj posamičnih pojavov mineva. Usmeritve groba npr. že dolgo ne razlagajo več s smerjo sončnega vzhoda na dan pogreba, ampak je jasno, da je treba iskati drugačne razlage. Zelo zanimive rešitve predlagata npr. Teresa Rysiewska in Jacek Wrzesiński (1997), ki vidita v različnih usmeritvah grobov poljskega grobišča Dziekanowice iz 10.-11. st. simbolično označevanje ljudi različnega geografskega in socialnega izvora.

Ali to pomeni, da so vse dosedanje razlage v celoti napačne? Nikakor ne. Navsezadnje o grobiščih nekaterih obdobij vendarle že vemo toliko, da lahko oblikujemo nekatere napovedne modele idealiziranih procesov, ki nam bodo pomagali razpoznavati posamezne pripadajoče strukture.
Že preprosto opazovanje samo nekaterih lastnosti pokopavanja - žgani pokop, okostni pokop, plani pokop, gomilni pokop - pokaže naslednje:
a) pri pokopavanju veljajo pravila,
b) istočasno lahko veljajo različna pravila,
c) pravila se sčasoma spreminjajo.
č) pravila povzročajo skladne strukture.

V nadaljnjem se bom omejil le na strukture, ki jih je mogoče zaslediti v Altenerdingu.
Prepoznavanje pravil pokopavanja lahko pomaga razvozlati navidez neurejene kopice grobov. Pri tem si bom pomagal z izhodiščno trditvijo: da razporeditev grobov po grobiščnem prostoru ni naključna, ampak je posledica nekih (tudi merskih) pravil. Karta razprostranjenosti posameznih latnosti na grobišču je zato pomembno analitično orodje.
Grobišče ustvarjajo živi. Vanj vtkejo svoje predstave o smrti, o svojem odnosu do nje ter o odnosu mrtvih do smrti in do živih. Živi svoje predstave dobivajo iz vidnega sveta. Vse to lahko povzamemo v trditev, da je: grobišče struktura, ki je nastala v skupnosti živih v procesu njihovega razumevanja smrti. S tega vidika so torej grobiščne strukture povezane z živimi in tudi o njih lahko marsikaj povedo. Po drugi strani je res, da si noben pokojnik ni dal ničesar sam v grob in da ničesar od tistega, kar ima v grobu, ne more rabiti tako, kot to rabijo živi. To pomeni, da predmet, ki so ga vzeli iz sveta živih in dali mrtvemu, dobi prenesen, simbolni pomen. Grobišče je zato nabito s simboli.
Ni se odveč vprašati, kako so ti simboli nastali. Res je, da simboli lahko nastanejo zelo preprosto, dogovorno, kot se država lahko odloči za himno, zastavo, grb... Vendar menim, da je vsaj večina simbolov, ki jih odkrivamo na grobiščih, nastala na drugačen način in sicer skozi zelo dolg proces pojasnjevanja neznanega z znanim. Pri tem je bil prvotni pomen pogosto pozabljen. Taki simboli so pravzaprav strukture, ki so sledovi družbenega procesa, s katerim so ljudje urejali najprej svoj odnos do narave, nato še med seboj. To pomeni, da iz grobišča lahko pridobimo nekatere informacije o teh relacijah.
Če se spomnimo, da so tudi črke zgolj neka vrsta simbolov, vidimo, da je razlika med pismenimi in nepismenimi kulturami bolj umetna kot ne. Kajti tudi grobiščni simboli so svojevrsten zapis, ki se ga moramo naučiti brati. Pri tem nam lahko pomagajo vede, ki se ukvarjajo s simboli - od semiotike do mitologije. Brez poznavanja govorice simbolov nam simbolne strukture grobišč ostajajo neme. Pri tem lahko izhajamo iz opažanj:

a) da so simboli tisti del duhovnih struktur, ki so se po svojem nastanku le malo spreminjali; b) da je mogoče govoriti o skupnih simbolih prebivalstva Evrope, ker je simbolika posameznih skupin njenega prebivalstva skladna.
b) Ti opažanji nam omogočata, da smemo (z določeno previdnostjo) primerjati strukture starejših in mlajših ter geografsko oddaljenih grobišč. Pogoj je, da so nastale v skladnih procesih.

Grobiščne strukture lahko pogojno opazujemo z dveh vidikov; da so jih ljudje ustvarili z mislijo na potrebe mrtvega v posmrtnem bivanju, in da so lahko odrazili z njimi vlogo preminulega v svetu živih. Če se je v svetu mrtvih hrabrim bojevnikom godilo bolje kot pa tistim, ki niso padli v boju, je bilo za slednje bolje, da so jih vsaj pokopali na herojski način (prim.: Teržan 1997). Orožje v grobu torej nikakor ne pomeni nujno, da ga je pokojnik v življenju tudi kdajkoli

uporabljal, hkrati pa vendarle pove, da so bojevniki v svetu živih sicer obstajali. Kaj pa, ko se uveljavi verovanje, da so ljudje po smrti enaki, svojci pokojnika pa še vedno želijo poudariti njegov položaj v svetu živih, kar se je očitno dogajalo v času uveljavljanja krščanstva? Tu se mi zdi možna misel, da je na točki prehoda v krščanski predstavni svet smrti obstajalo obdobje, ko predmeti v grobu bolj kot kdajkoli prej ali pozneje odsevajo vsaj do določene mere verno družbeno podobo pokojnika v času smrti.

SLOVAR POJMOV

Arheološko vidni predmet Predmet, ki ga arheologi lahko odkrijejo pri svojem delu.

Artefakt Izdelek človeka, ki ga je naredil namenoma ali nenamenoma. Kot taki so strukture, ki so nastale v procesu človeške aktivnosti. - Sem štejem vse od odpadkov, preko slovstva, do pokrajine, ki jo je oblikoval človek.

Enakost: Ujemanje dveh struktur v vseh lastnostih in odnosih med njimi, ki se morajo poleg tega pojavljati na istem mestu v istem procesu. - Zahteva je tako huda, da o enakosti praktično ne moremo govoriti.

Idealiziran proces Skupni imenovalec skladnih procesov. Sam od sebe nikoli ni obstajal. Njegova posledica je idealizirana struktura.

Idealizirana struktura Skupni imenovalec skladnih struktur. Sama od sebe nikoli ni obstajala. Je posledica idealiziranega procesa.

Informacija Informacija je sprememba v strukturi. - Zato za zapisovanje informacij potrebujemo najmanj dva različna znaka. Če bi bilo vse eno, informacij ne bi bilo. Šele raznolikost omogoča informacije. Ker spremembe strukture ni brez procesa, nam procesi dajejo informacije in obratno informacije govorijo o procesih.

Interpretacija (preteklosti) Rekonstrukcija enega ali več procesov, ki jo naredimo s pomočjo struktur, ki so nam na voljo. Če stoji povsem na začetku zanke (cikla) spoznavnega procesa, opravlja hkrati nalogo napovednega modela.

Klasifikacija Razvrščanje in uvrščanje skladnih struktur v skupine.

Korak Je oddaljenost izvorne strukture od njenega naslednjega stabilnega stanja. Korak obsega spremembo strukture v taki meri, da se struktura, ki se je nahajala v enem stabilnem stanju, pretvori tako daleč, da se nahaja v naslednjem stabilnem stanju. Vsaj ena od njenih lastnosti je toliko spremenjena, da je spremembo mogoče zaznati.

Labilno stanje Stanje strukture v pretvorbi med dvema stabilnima stanjema.

Metoda primerjav Del spoznavnega procesa, ko iščemo skladne strukture, ustvarjamo idealizirano strukturo in idealiziran proces ter s tem lažje iščemo nove skladne strukture.

Napovedni model Spoznavni proces, v katerem si vnaprej zamislimo proces in z njim povezane strukture. Nato skušamo te strukture odkriti v gradivu, ki nam je na voljo. Ob prvi neskladnosti z najdenimi strukturami moramo model spremeniti.

Proces Proces je pretvorba strukture iz enega stanja v drugo. Brez procesa ni mogoče preiti iz enega stanja v drugo. Stanje med dvema procesoma je strukturno stabilno.

Simbol Posredni nosilec informacije, ki ne izvira iz njega samega in mu je bila pripisana drugotno.

Skladnost (kongruenca) Ujemanje dveh struktur v izbranih lastnostih in odnosih med njimi.

Sopomenske (sinonimne) strukture Strukture, ki se ne skladajo, vendar nastajajo v skladnih procesih in zato lahko nosijo skladne informacije.

Sozvočne (homonimne) strukture Strukture, ki se skladajo v nekaterih sestavinah in povezavah, vendar nastajajo v različnih procesih in zato nosijo različne informacije.

Struktura Struktura je sestoj lastnosti in njihovih povezav, odnosov (relacij), ki tvorijo naravno celoto. Struktura je del procesa. Strukture se lahko povezujejo navzgor v nadstrukture in drobijo navzdol v podstrukture.

Tip, kultura
Skupina, ki smo jo ustvarili s klasifikacijo. - Iz obširne monografije Leva Klejna o arheološki tipologiji je razvidno, da sta strukturi arheološkega tipa in arheološke kulture skladni (Klejn 1988).To opažanje mi je ustno potrdil tudi avtor sam. Opazovanje praktične uporabe obeh pojmov kaže, da je razlika zgolj v tem, da naj bi bile kulture skupine nadrejenih struktur, tipi pa skupine njim podrejenih struktur. Toda oba pojma vsebinsko ustrezata zgornji definiciji. Hkrati ne smemo pozabiti, da lahko sestavimo poljubno število hierarhičnih odnosov struktur. Zgornji in spodnji del hierarhije sta omejena zgolj z možnostmi zaznavanja. Če bi želeli vsako hierarhično stopnjo poimenovati s posebnim imenom, bi se znašli pred nerešljivo nalogo. Zato je bolje vse poimenovati le z enim imenom. Izraz tip se mi zdi vendarle manj obremenjen s pristranskimi interpretacijami kot beseda (arheološka) kultura. Po mojem prepričanju bi jo bilo v arheologiji najbolje prenehati uporabljati za označevanje skupin.

Idealizirani (navidezni) tipi so tisti, ki jih v sodobnosti ustvarjamo arheologi.

Kulturni (realni) tip je tisti, ki je bil izoblikovan v skladu z razvrščanjem predmetov, ki so ga v gradivo vpeljali njegovi uporabniki sami.

Generalni tip je tisti, ki smo ga določili na podlagi celote vseh njegovih lastnosti in njihovih povezav. Ker je kot takšen končni rezultat vseh procesov, ki so ga oblikovali, z njegovo pomočjo ne moremo proučevati posameznih procesov in zato tudi ne iskati kulturnih tipov.

Vir (zgodovinski) Nosilec informacije o preteklosti. To so ostanki nekdanjih struktur.

ARHEOLOŠKE RAZISKAVE VZHODNOALPSKEGA OZEMLJA V STAROSLOVANSKEM OBDOBJU.

Zgodovina do prve svetovne vojne

Pomembnejše terenske raziskave do prve svetovne vojne

Prvo najdišče obravnavanega obdobja, ki so ga izkopavali in takoj nato objavili, je bilo grobišče pri Kettlachu v današnji Spodnji Avstriji, ki so ga 1853 pri kopanju peska odkrili domačini. Že 1858 je Karl Weinhold sorodno najdbo s Strassengler Berga postavil v 8. st. in jo pripisal Slovenki (Weinhold 1858). Na sedanjem Slovenskem je bilo kot prvo odkrito najdišče na Rojah pri Moravčah 1878, prva omembe vredna množina najdb pa je prišla na dan 1894, ko je bilo zaradi kopanja peska uničeno grobišče na Brdu pri Gradu na Bledu. To je bilo tudi prvo najdišče na Slovenskem, ki so ga skušali načrtno raziskati. To je 1900 in 1901 poskusil Jernej Pečnik. Obdobje večjih izkopavanj se je začelo na Slovenskem šele 1907 (Hajdina, Cirkevca pri Središču, Podonce pri Srednji vasi in je trajalo do prve svetovne vojne. V tem času so izkopavali še na Žalah pri Srednji vasi, Ptujskem gradu in na Puščavi nad Starim trgom pri Slovenj Gradcu.

Naglavni nakit in etnično opredeljevanje

Obsenčniki so tisti del naglavnega nakita, ki ni bil pritrjen na ušesa, če imajo obliko obročka so to obsenčni obročki. Naglavni nakit pritrjen na ušesa so uhani. Obsenčniki so že od 1877, ko jih je prvi obdelal Sophus Müller, veljali za tipični slovanski nakit, saj so bile dotedanje najdbe le z ozemlja, ki so ga nekoč naseljevali Slovani. Prvi jih je skušal podrobneje razporediti Niederle, ki je določil 4 tipe: a - d (Niederle 1894, 194 ss). Ker je pri tem ugotovil posamezne kose nakita, ki jih je bilo mogoče uvrstiti med te štiri tipe, tudi na nedvomno neslovanskem ozemlju, je bilo poznejši kritiki lahko izpodbijati izključno slovanskost tako opredeljenih obsenčnikov. Zavestno ali ne, se je razprava hkrati odvijala na dveh ravneh: oblikovni in uporabnostni. Gre za vedno prisotno arheološko vprašanje, kaj nam oblika predmeta lahko pove o njegovi nekdanji uporabi. Ker ni bilo dovolj izdelano razvrščanje oblik, negotova njihova časovna razporeditev in je bila nejasna uporabnost, je razumljivo, da so v diskusiji lahko imeli prav vsi in nihče.

Časovno - kulturno - etnična delitev tvarne kulture staroslovanskega obdobja

Če hočemo spoznati, kako se je oblikovalo vedenje o staroslovanskem obdobju na Slovenskem, moramo s pretresom vsaj deloma zajeti prostor, ki je mnogo širši od današnje Slovenije. Kot prvo najdišče, ki pripada obravnavanemu času, je bilo odkrito grobišče pri Kettlachu v Sp. Avstriji. Izkopavalec A. von Franck je menil, da gre za pokopališče nekega keltskega plemena, morda Bojev, ki naj bi sem pribežali leta 186 pr. n. št. Tako starost mu dokazuje odsotnost rimskih najdb, narodnost pokojnih pa je podkrepil z zgrešeno domnevo, da ime Kettlach izhaja iz keltske osnove (Franck 1854, 24ss).

Le kratko za tem je Karl Weinhold objavil grob, ki je bil najden na hribu Straßengler Berg na srednjem Štajerskem (Weinhold 1858). S tem je opravil delo E. Pratobevere, ki ga je prehitela smrt. Pratobevera je najdbo postavil v čas 6. -9. st. Weinhold jo je obravnaval glede na tri lastnosti: pokop, snov pridatkov, njihovo obliko. Za pokop meni, da je tak kot v najmlajšem poganskem obdobju 4.-6. st. Predmeti so iz medi, ki naj bi bila na splošno mlajša od brona, kar tudi kaže razmeroma pozen čas. Pri oblikovni obravnavi predmetov je ugotovil, da gre za ženski grob in da so najbolj sorodni predmetom iz kettlaškega grobišča. Za to meni, da ni predrimsko,

ampak iz dela srednjega veka. Motiv križa na ta tamkajšnjih zaponkah vodi k misli, da gre že za krščansko pokopališče, na katerem pa so še obdržali nekatere poganske navade. Grob s Straßengler Berga zato pripisuje, če že ne krščanskemu, pa vsaj zadnjemu poganskemu času, torej najbolj zgodaj 8. stoletju. Glede na to, da je grob lahko poganski, predvsem pa zato, ker sosednje cerkve ni bilo do druge polovice 12. st., meni, da gre za grob Slovenke. To mu potrjuje tudi primerjava s sodobnim ženskim nakitom iz okolice Mostarja v Hercegovini. Weinhold je svoje proučevanje zastavil na široko. Oblikovno in primerjalno je obravnaval vse predmete, v obravnavo je vključil tudi pokop, pomagal si je z izsledki še drugih ved: kemije, etnologije, zgodovine (katere izsledkov sicer ne navaja, je pa več kot očitno prispevala k njegovi razlagi etnične pripadnosti). Pokazal je torej viroslovno širino in interdisciplinarnost, lastnosti, ki ju ni bilo več v večini del poznejših proučevalcev.
15 let pozneje je E. von Sacken ponovno objavil kettlaško grobišče. Pri časovni opredelitvi se je naslonil na Weinholda in postavil grobove v najpoznejše pogansko obdobje, že proti karolinški dobi. Etnično ga ni opredelil. Kot celota se mu je zdelo sorodno grobišču v Brunnu na Steinfeldu (današnji Brunn an der Schneebergbahn, Sp. Avstrija), za katerega je menil, da je iz 6.-8. st. in da verjetno pripada germanskemu prebivalstvu (Sacken 1873, 187ss).
Sledilo je prvo arheološko odkritje staroslovanskodobnega grobišča na sedanjem Slovenskem na Rojah pri Moravčah. Bila sta odkopana dva grobova. Moški, ki je imel velik nož in lonček z valovnico je bil vzporejen z bavarskim najdiščem Burglengenfeld in postavljen v merovinški čas (Deschmann, Hochstetter 1879, 32 s). Okostji obeh grobov sta bili tudi takoj antropološko obdelani (Szombathy 1879).
Zgodnjesrednjeveška najdišča v Avstro-Ogrski so se polagoma množila. Otto Tischler, ki je podrobneje proučeval emajl, je imel 1889 predavanje, v katerem je na podlagi določitve emajla posebnega ketlaškega stila oblikoval pojem Kettlaška kultura. Ta naj bi bila v ožjem sorodstvu s keszthelysko (izg.: kesthejsko) kulturo na Madžarskem. Meni, da poznoantični novci datirajo Keszthely v 4. st., zaradi pasnih spon in okrasnih zaponk preseljevanja ljudstev, pa je sprejemljivo tudi 5. stoletje. Izvor emajla je treba iskati v Aziji, tukajšnji emajl pa je iz 5.-6. st., saj naj bi bili langobardski emajlirani izdelki iz Italije že mlajši (Tischler 1889). Kot je bilo proučevanje emajla po eni strani nova smer proučevanja, pa je po drugi strani preusmerila pozornost bodočih raziskovalcev predvsem na to vrsto nakita vzhodnoalpskega prebivalstva. Korak nazaj pa je bilo tako zgodnje datiranje kettlaške kulture, ki ga je seveda povzročila napačna časovna opredelitev grobišča v Keszthelyu.
Sledilo je odkritje prvega velikega staroslovanskodobnega grobišča v sedanji Sloveniji - Brdo pri Gradu na Bledu. Najdbe, ki so prišle v Kranjski deželni muzej je takoj objavil Alfons Müllner. Ker je bil v grobu poznoantični novec cesarja Valensa in okrasna zaponka, za katero je menil, da posnema novec gotskega vladarja Theodahata, je sklepal, da grobovi pripadajo najbolj poznemu času rimskega cesarstva in tako verjetno segajo v začetek srednjega veka. Nakit se mu je zdel barbarsko okorno izdelan. Brez primerjalnega gradiva je sklepal, da pridatki pričajo, da gre za slovanske grobove (Müllner 1894).
Na Štajerskem sta bili odkriti veliki grobišči v Krunglu in na Hohenbergu. V vsakem je bil en grob, ki je vseboval t.i. "avarsko" pasno okovje (za tisto s Hochenberga danes že velja, da je bizantinski izdelek). Izkopavalec Otto Fischbach je gradivo z obeh najdišč primerjal z gradivom s Straßengla in Kettlacha, predvsem pa z grobiščem v Keszthelyu (Fischbach 1897).
Hkrati je izšel prvi članek Paula Reineckeja, ki obravnava naše gradivo (Reinecke 1897). Ugotavlja razmeroma ostre lokalne razlike. Slovenske najdbe se ločijo od dalmatinskih in podravskih. Med slovenskimi se ločijo tiste iz Istre. Tam ni tipičnih slovanskih obsenčnikov, posamezne oblike uhanov se pojavljajo tudi v severni Italiji, pa tudi sicer grobovi vsebujejo

predmete z oblikami poznomerovinškega obdobja. Zato bi bilo te grobove pravilneje povezovati s predslovanskim romanskim prebivalstvom Istre kot pa s Slovani. Drugačne so najdbe s Kranjske (Bleda), za katere meni, da so prve iz slovanskega časa te dežele. Loči prostor severno od Karavank, kjer vladajo v grobovih predmeti ketlaškega tipa - emajlirani polmesečasti uhani in okrasne zaponke. Pravi, da je v tem severnoslovenskem področju najti tudi zadnje sledi keszthelyske kulture, ki še segajo v čas, ki sovpada z - v osnovi različnim - kettlaškim tipom. Še manj skupnega imajo grobovi južnoslovanskih dežel s slovanskimi grobovi Češke in južne Nemčije. Pri tem pa ugotavlja, da vendarle nekatera južnonemška grobišča razodevajo povezave s kettlaško kulturo. - S tem je Reinecke prvi podal obrise podrobnejše ozemeljske razčlenitve.
Izmed avstrijskih raziskovalcev je pregled najdb iz avstrijskih alpskih dežel naredil M. Much. Glavna skupna značilnost mu je emajl. Z zelo širokimi primerjavami obravnava upodobitve živali, ptice, križa, človeške upodobitve. Obravnava tudi orodje in orožje, še posebej obširno osti kopij s krilci. Za časovno opredelitev najdb je uporabil zgrešeno metodo. Skupek najdb s posameznega najdišča je upošteval tako kot grobno celoto, pri čemer je izpostavil samo naslednje pojave: živalske upodobitve, upodobitev Danijela, emajlirane križe, skramasaks, ost kopja s krilci. Glavni primerjalni najdišči s tako kombinacijo predmetov sta mu Sévery v Švici in najdba shranjena v Regensburškem muzeju, avstrijske najdbe pa zato postavlja v 6.-7. stoletje. Izvor tehnike emajliranja vidi daleč na jugovzhodu, kraj izdelave bi bil lahko mnogo bližji, morda Oglej, Gradež. Povezave z zahodom pa vidi v obliki ploščatih okrasnih zaponik, upodobitvah živali, Danijela, v osteh kopij s krilci, puščičnih osteh z lastavičjim repom, skramasaksu. O etnični pripadnosti ne daje jasnega mnenja. Dokaj podrobno dokazuje, da je valovnica na posodju nadčasovna in zato ne dokazuje le Slovanov. Enako zmanjšuje tudi pomen dotlej najbolj veljavnega znaka za slovanskost grobov - obsenčnikov (prim.: Niederle 1894), pri čemer navaja najdbe s S-zanko iz raznih germanskih grobišč. Mimogrede pa izrazi domnevo, ki je sicer ne dokazuje, da bi obravnavana avstrijska grobišča lahko pripadala tudi staroselcem, ki so še živeli v času slovanske naselitve (Much 1898).
Okorno, večkrat metodološko zgrešeno proučevanje kettlaške in keszthelyske kulture, ki je avstrijske arheologe vodilo k številnim napačnim sklepanjem, je spodbodlo Reineckeja, da je že naslednje leto napisal temeljno razpravo s področja zgodnjega srednjega veka, v kateri je podrobno obravnaval problem osti sulic s krilci in časovno uvrstitev kulturnih krogov Keszthelya in Kettlacha (Reinecke 1899). Za prve je utemeljeno ugotovil, da so iz karolinške dobe in s tem izpodbil enega od temeljnih kamnov Muchovega časovnega opredeljevanja. Opozoril je, da je datiranje z rimskimi novci povsem zgrešeno, saj lahko pridejo na različne načine tudi v mlajše grobove. Najvažnejša podlaga je študij v umetnostnozgodovinski smeri. Temu prijemu je dodal še enega, ki ga sicer ni poudarjal, proučevanje predmetov po grobnih celotah. Posebej je predstavil časovno delitev najdb keszthelyskega kroga, nato se je lotil še kettlaškega. Njegove najdbe je vzporejal s poznomerovinškimi in karolinškimi na zahodu, na vzhodu pa s kesztelyskimi in madžarskimi. Ugotovil je, da kettlaška kultura v vzhodnoalpskih deželah sovpada z najmlajšo stopnjo keszthelyskega kroga, ki jo je postavil v čas od Karlovih vojn do vpada Madžarov, in da traja dlje od nje. Menil je, da nima stilističnih značilnosti, ki opravičujejo opredelitev posebne arheološke skupine, da se zato ne sme govoriti o kettlaškem krogu, prav tako ni mogoče določiti njene razprostranjenosti. Gotovo se mu je zdelo le, da gre za slovanske grobove karolinškega časa in s prehodno stopnjo k zgodnjeromanski dobi. Nato je podal pregled karolinških najdišč. Ponovno je opozoril, da gradivo iz Primorja, Istre (Tomaj, Buzet) vsebuje le malo nakita slovanskega izvora, zato je vprašljivo, če tamkajšnja grobišča pripadajo Slovanom. Ugotovil je posebno zgornještajersko skupino najdišč (Hohenberg, Krungl, Goisern), ki se mu je zdela lokalnega izvora, ki nima mnogo skupnega s Kettlachom, ampak precej spominja na

kranjska najdišča (Bled). Žal svojega proučevanja ni toliko poglobil, da bi ugotovil, da je opažena razlika med Kettlachom in zgornještajersko skupino pravzaprav razlika med dvema časovnima stopnjama. Tako je njegova ugotovitev razlike več desetletij ostala neizkoriščena. Kljub temu pa je njegova razprava za dolgo dobo dala časovni okvir obravnavanim najdbam.
Ko je obravnaval gradivo s kranjskega grobišča V Lajhu, je A. Riegel mimogrede še označil mlajše kranjske najdbe z Bleda in Mengša kot slovanske, ki naj bi bile najbolj zgodaj iz 8. st., umetnostnozgodovinsko pa jih je treba prištevati karolinški stopnji. Grobišča Zg. Štajerske in Kettlach sam po njegovem mnenju pripadajo slovanskemu obdobju 8.-9. st., grobišče pri Buzetu v Istri pa je časovni prehod med kranjskim Lajhom in zgornještajerskimi (Riegel 1903, 217 s).
Pri ponovni objavi najdb s Hohenberga in iz Krungla je Ernst Diez izrazil tudi mnenje o kettlaški kulturi, o kateri je dvomil, da vse najdbe njenega stila predstavljajo zapuščino slovanskih ljudstev, da so le pri njih in da so jih le oni razširjali, kajti razprostirala se je na širokem področju od južne Nemčije do Panonije in Dalmacije. Vsaj za Zgornjo Bavarsko in okolico Mainza pa Diez izključuje slovansko prisotnost (Diez 1906, 225 s).
Prvi slovenski arheolog, ki je podal širši pregled gradiva, je bil Walter Šmid. Pregledno je objavil dotedanje najdbe s Kranjske. Menil je, da je bila večina pokojnikov pokopana še na poganski način s pridatki, upodobitve križev na posameznih zaponkah pa bi vendarle lahko pomenile prva znamenja pokristjanjevanja, zato je grobišča postavil v 9. stoletje. S pisnimi viri je predstavil zgodovino Kranjske od prihoda Slovanov konec 6. st. do konca 10. stoletja. Kranjska grobišča so mu del slovanskih grobišč kettlaškega kulturnega kroga, ki je v karolinškem času obsegal Slovenijo (Sclavinia pisanih virov) (Šmid 1908). Šmid je kot prvi oblikovno razčlenil obsenčnike in uhane. Pri tem se je oprl na Niederlejevo delitev, le da jo je še razširil, saj je k obsenčnikom prištel tudi polmesečaste uhane (Šmid 1908, 26 ss). Tako je določil sedem tipov: I - VII. Žal jih ni skušal časovno ovrednotiti, zato mu tudi ugotovitev, da so različni tipi na različnih najdiščih različno zastopani, ni povedala nič. Pač pa je s primeri iz grobišča na Žalah pri Srednji vasi, ki ga je sam izkopal dokazal, da so bili obročki različnih tipov obešeni na platnene ali usnjene trakove, katerih ostanki so bili na srečo v večini primerov še vidni pri izkopu. Pomembna je bila Šmidova interdisciplinarnost, historični pristop, s katerim je skušal dati arheološkemu gradivu zgodovinski okvir in razlago, kar mu je bil tudi najbolj trden dokaz za slovanskost grobišč kettlaškega kulturnega kroga.
Drugi slovanski arheolog, ki je podal pregled kettlaške kulture je bil Lubor Niederle. Časovno jo je postavil deloma v 8. st., predvsem pa v 9. stoletje. Menil je, da je lastna slovanska kultura. Narodnost so mu določili obsenčniki in gradiščna lončenina. Za oboje je navedel, da sicer res ni slovanskega izvora, da pa je v določenem obdobju značilno za Slovane (Niederle 1910, 513 ss).
Novo gradivo je prinašalo nova spoznanja. Tako je bilo veliko staroslovansko grobišče na Ptujskem gradu. V objavi je Viktor Skrabar tudi podrobno obravnaval najdbe in ugotovil, da se priključujejo kettlaškemu krogu. Hkrati je opazil številne podobnosti z grobiščem Bijelo Brdo in sorodnimi najdišči. Tako je predstavil prehodni člen med kettlaško in belobrdsko kulturo. Pri časovni opredelitvi se je oprl na Reineckeja in postavil Ptujski grad v pozno- in pokarolinško obdobje, primerjava z najdbami v Bijelem Brdu, med katerimi so novci 11. st., pa mu je dokazovala verjetnost trajanja tudi v tem stoletju (Skrabar 1910, 128 ss).
Zatem je Šmid dodelal svoje mnenje o kettlaški kulturi (Schmid 1910-1911, 11ss). Menil je, da se omejuje na področje, ki so ga naseljevali karantanski Slovani, zato je najbolj ustrezna oznaka karantanski kulturni krog. Najbolj pogost in značilen predmet so obsenčniki različnih oblik (ki jim prišteva tudi uhane). Vsi bogatejši pridatki so uvoženi in imajo številne primerjave na frankovskem in še posebej bavarskem področju. Večina grobišč pripada 7.-9. stoletju. Poznokarolinškemu obdobju pripadajo tista, ki nimajo najdb z jamičastim emajlom, ki je izginil z

vpadi Madžarov na začetku 10. stoletja. Preko 1. tisočletja ne sega nobeno karantansko grobišče. - Za Šmidovo opredelitev je značilna zgodovinska naravnanost, ki mu je narekovala tudi novo, vsebinsko ime kulture. S tem je v stroko poleg kettlaški uvedel še oznako karantanski, tako da je nastala dvojnost, ki še dandanašnji ni odpravljena. Važna pa je tudi njegova ugotovitev, da vsa karantanska grobišča niso enako stara.

Do prve svetovne vojne je prevladalo prepričanje, da je ta kultura slovanska, del proučevalcev pa je njeni izključni slovanskosti oporekal. Čeprav sta Reinecke in Šmid, prvi s pretanjenim občutkom za gradivo, drugi na podlagi oblikovne razčlenitve, opazila razliko med gradivom posameznih najdišč, je bila tvarna kultura vendarle obravnavana kot celota in ker so ji dajali ton mlajši predmeti, v celoti postavljena v mlajši čas. Tako ni čudno, da so grobišča s starejšim gradivom (Predtrg pri Radovljici, Kirchdorf-Micheldorf) najprej pripisali času preseljevanja. S tem je bilo za nekaj časa konec novih premikov v poznavanju tvarne kulture vzhodnoalpskega ozemlja v staroslovanskem obdobju.